

ÇOBAN MUSTAFA PAŞA’NIN EŞİ YAVUZ SULTAN SELİM’İN HANGİ KIZI?

KENAN ZİYA TAŞ*

Çoban Mustafa Paşa, Yavuz Sultan Selim (1512-1520) ve Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) dönemlerinin ileri gelen devlet adamlarındadır.¹

Yeniçeri Ocağı’nda başlayan devlet hizmeti Kapıcıbaşı ve Rumeli beylerbeyliği ile sürmüş ve Yavuz Selim tarafından üçüncü, Kanuni tarafından da ikinci vezirliğe yükseltilmiştir. Bu görevleri esnasında meşhur Çaldıran (1514), Belgrad (1521) ve Rodos (1522) seferlerine katılmıştır. Hayır Bey’in yerine Mısır valiliğine atanmıştır. Osmanlı devlet hayatında gördüğümüz güvenilir ve kabiliyetli devlet adamlarının istihdamında hem onların bu özelliklerin istifade hem de daha çabuk yükselmelerini temin etmek maksadıyla hanedâna *damat* yapma uygulamasını Çoban Mustafa Paşa da görüyoruz. Böylece hanedândan kız alarak damat unvanı ile de anılır olmuştur. Çoban Mustafa Paşa’ya eş olan hanedan mensubu kadın Yavuz Sultan Selim’in kızıdır. Ancak bu kişinin kimliği ve adı konusunda dönemin kaynakları yeterli ve doyurucu bilgi vermezler. Bu sebeple gerek kaynaklar gerekse mevcut kaynaklardan istifade ile ortaya konulan araştırmalarda eş olan kişinin adında bir kesinlik ve kararlılık yoktur. İsimler ya belirsizdir ya da karıştırılmıştır.² Bildiride zikrettiğimiz kaynaklara daha müdekkik bakarak ve araştırmaları da mukayese ederek bu konuda mümkün merteye bir kanaat oluşturulması yoluna gidilecektir.

Öncelikle Osmanlı hanedanında padişahlarının kızlarını adı ile ilgili bir anlayış veya kanaâti ifade edelim. Bu anlayışa göre Osmanlı padişahlarının kızlarına ilk zamanlarda Selçuklu geleneğine uyularak Hatun denilmekteydi. Fatih’ten itibaren Sultan, *ismi bilinmeyenlere ise Devlet Hatun ve Sultan Hatun gibi tabirler kullanılmaktaydı*. Sultanların ise kız çocuklarına Hanım Sultan ve oğullarına ise Bey veya Beyzâde adı verilmekteydi. Şehzâdelerin kızlarına da Hanım Sultan denilmekteydi.³ Alderson’un tespitlerine göre, Osmanlı Hanedanının kız çocukları için kullanılan isimlerden 22 Fatma, 15 Hatice, 11 Esmâ, 10 Ayşe ve 7 Rukiye ismi göze çarpmaktadır.⁴

* Prof. Dr. Balıkesir Üniversitesi kztas@hotmail.com

1 Hakkında düzenli ve geniş bir biyografik çalışma ve ansiklopedi maddesi olmayan Çoban Mustafa ile ilgili ilk düzenli bilgi ve biyografi için bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî (Osmanlı Ünlüleri)*, (Haz. Nuri Akbayar, Aktaran, Seyit Ali Kahraman), İstanbul 1996, C. 4, s. 1192. Uygulamalardan doğrudan haberimiz olmadığı için ifade ve ümid edelim ki, bu sempozyum sonrası, *TDVİA*’da ilave ciltlere bu konu ile ilgili bir madde başlığı konulsun.

2 Bu belirsizlik veya karışıklık Çoban Mustafa’nın kimliğinde de ortaya çıkmaktadır. Onun Gebze’deki külliyesi üzerine yapılan bir araştırmada onun için verilen bilgilerin de karıştığını bilhassa lakablar dolayısıyla görmek mümkündür. Meselâ: “Çoban lakabının dışında daha birçok lakapla anılmakta ve bilinmektedir. Bunlar, doğduğu yere izafeten “Boşnak”, hanedandan kız almış olması dolayısı ile “Damat”, Rodos seferine iştiraki dolayısıyla “Gazi”, Mısır valiliği dolayısıyla “Mısırlı” lakablarına ilaveten H. Dernschwam’da “Polak” ve Evliya Çelebi’de “Koca Lala” lakaplarıyla da geçmektedir.” Fatih Müderrisoğlu, “Bâni Çoban Mustafa Paşa ve Bir Osmanlı Şehri Gebze”, *Vakıflar Dergisi*, 25 (1995) 67-124. Çoban Mustafa Paşa’nın lakabları ile ilgili karışıklıklar için bkz. İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Konolojisi*, İstanbul 2011, Doğu Kütüphanesi, s. 108. Ayrıca Mustafa Paşa’nın vakfiyesinde kendisine izafe edilen “Çoban” lakabının hiç geçmemiş olması, dikate değerdir. Umarım bu bildirinin de yer aldığı kitaptaki bildirilerin içinde bu konuya açıklık getiren bilgiler bulunur.

3 Çağatay Uluçay, *Harem II*, Ankara 1985, TTK, s. 67; Ahmed Akgündüz, *İslam Hukukunda Kölelik-Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı’da Harem*, İstanbul 1995, OSAV, s. 318.

4 Anthony Dolphin Alderson (Terc. Şerafettin Severcan), *Bütün Yönleriyle Osmanlı Hanedanı*, İstanbul 1998,

Bu geleneğin Yavuz Sultan Selim dönemine kadar ve onun kız çocuklarının adlandırılmasının üzerindeki etkisini görmek açısından bibliyografyadaki kaynaklara dayanarak aşağıdaki tablo hazırlanmıştır.

İLK DOKUZ OSMANLI PADİŞAHININ KIZ ÇOCUKLARI									
	OSMAN GAZİ	ORHAN GAZİ	I. MURAD	YILDIRIM BAYEZİD	ÇELEBİ MEHMED	II. MURAD	FATİH SULTAN MEHMED	II. BAYEZİD	YAVUZ SULTAN SELİM
1	Fatma Hatun	Hatice Hatun	Özer Hatun	Erhonda Hatun	Selçuk Sultan	Hatice Sultan	Gevher Sultan	Gevher Mülük Sultan	Gevher Sultan
2		Fatma Hatun	Sultan Hatun	Fatma Hatun	Sultan Hatun	Hafsa Sultan	İsmi Bilinmiyor	Selçuk Sultan	Hatice Sultan
3			Nilüfer Hatun	Paşa Melek Hatun	Hatice Hatun	Fatma Sultan	İsmi Bilinmiyor	Hatice Sultan	Beyhan Sultan
4			Nefise Melek Sultan Hatun	(Fülane) Hatun	Fatma Hatun	Erhonda Sultan		İlaldı Sultan	Hafsa Sultan
5				Oruz Hatun	Hafsa Hatun	Şehzâde Selçuk Sultan		Ayşe Sultan	Fatma Sultan
6				Hundi Hatun	Ayşe Sultan			Hundi Sultan	Devlet Şahî Sultan
7					İlaldı Hatun			Ayn-ı Şah Sultan	
8								Fatma Sultan	
9								Şah Sultan	
10								Hüma Sultan	
11								Kamer Sultan	

Resim 1: Padişah kızlarının isimleri tablosu

Bu tabloda yer alan isimlerin kesinlikleri ve tam olduğunu söylemek, en azından ilk dönemlerdeki kaynak yokluğu veya azlığı dolayısı ile mümkün değildir. Ancak bu haliyle bile döneme bir projeksiyon yapıldığı ve bir fikir verdiği kabul edilmelidir.

Tabloda görüldüğü ve anlaşılacağı üzere Devlet Hatun veya Sultan Hatun gibi isimler yoktur. Sadece Yavuz Sultan Selim'in Devlet Şahî Sultan adı belirtilen hususu çağrıştırmaktadır.

Bu ve benzeri jeneolojik tespitler, ilgili dönem tarihçilerinin bile üstesinden kolayca gelemeyeceği bir husustur. Bu jeneolojik tespitlerin etkisini en çok ikincil araştırmalarda görüyoruz. Bu safhada yukarıda ifade ettiğimiz üzere gerek dönemin kaynaklarında gerekse bu kaynaklara dayalı yapılan araştırmalarda Yavuz Sultan Selim'in eş ve çocukları özellikle kız çocukları ile ilgili olarak da çok ayrıntılı kayıtlar ve kesin bilgiler yoktur.

Bunlardan hem arşiv kayıtlarını hem de Osmanlı tarihlerini kullanarak konuyu ele alan tedkiklere baktığımızda karşımıza şu eserler çıkar:

Bunlardan ilki, Alderson'un *Osmanlı Hanedanı* adlı eseridir. Alderson, Yavuz Sultan Selim'in 10 kızının olduğunu bunlardan Hatice, Fatma, Selçuk, Hafsa ve Şahhübâ'nın adlarının bilindiğini diğer beşinin adlarının bilinmediğini yazar. İsmi bilinmeyen bu kızlardan biri Mehmed Ağa, diğeri Vezir-i âzam Koca Sinan Paşa ve daha sonra Güzelce Mahmut Paşa, üçüncüsünün Kırım Hanı'nın oğluyla, dördüncüsünün Şehid Mehmed Paşa ile evlendiğini yazar.⁵

Yenişafak-İz Yay. (Kitabın orijinali, *The Structure of Ottoman Dynasty*, Oxford-London 1956), s.191.

5 Alderson, *Osmanlı Hanedanı*, s. 244-245.

İkincisi M. Çağatay Uluçay'ın "*Padişah'ın Kadınları ve Kızları*" adlı eseridir. Çağatay Uluçay, Alderson'dan da istifade ederek, *Padişahların Kadınları ve Kızları*'nda Yavuz Sultan Selim bahsinde kızları ve eşleri ile ilgili şu bilgileri verir⁶:

Beyhan Sultan, bazı belgelerde Peykhan Sultan olarak da geçer Ferhat Paşa ile evlenmiştir.

Fatma Sultan, önceleri Antalya sancak beyi Mustafa Paşa ile evlenmiş ondan ayrıldıktan sonra vezir-i âzam olacak olan Kara Ahmet Paşa ile son olarak da Hadım İbrahim Paşa ile evlenmiştir.

Hafsa Sultan, Kaptan-ı derya ve vezir olan İskender Paşa ile evlenmiştir.

Hatice Sultan, vezir-i âzam Makbul veya Maktül İbrahim Paşa ile evlidir.

Şah Sultan, belgelerde Şahî Sultan, Devlet Şahî, Şehzâdeşahî şeklinde de geçmektedir. Vezir-i âzam Lütfi Paşa ile evlenmiş. Ancak bu evlilik Lütfi Paşa'nın sert tabiatı yüzünden bitirilmiş ve Lütfi Paşa da vezir-i âzamlıktan azledilmiştir.

Hanım Sultan, belgelerde Sultanzâde ve Şehzâde Sultan olarak da geçmektedir. vezir Çoban Mustafa Paşa ile evlenmiştir.

Üçüncüsü ise Yılmaz Öztuna'nın "*Devletler ve Hanedanlar Türkiye 1074-1990*" adlı eserleridir.⁷ Eseri ve kaynakları tartışmalı olan⁸ Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar Türkiye*'de Yavuz Sultan Selim'in kızları ile ilgili şu bilgileri verir:

1- *Gevher Sultan*, İsfendiyaroğlu Mehmed Bey ile evlidir ki; babası da Osmanlı hanedanına damat olmuştu.⁹

2- *Hadice Hanım Sultan*, Kaptan-ı derya ve İkinci vezirliğe yükselmiş ve daha sonra idam edilmiş olan Damat İskender Paşa ile ondan sonra ise Damat İbrahim (Makbul veya Maktül) Paşa ile evlendirilmiştir.¹⁰

3- *Beyhan Sultan*, İlk olarak Damat Ferhad Paşa ile evlenmiş bu paşanın idam edilmesinden sonra Damat Mehmed Paşa ile evlendirilmiştir.¹¹

4- *Hafsa (Hafisa) Sultan*, ilk eşi bostancıbaşı olduğu ifade edilen Fülân Ağa'dır.¹² Onun idam edilmesinden Sonra Damat Gazi Çoban Mustafa Paşa ile evlenmiştir. Buradaki bilgiye göre Çoban Mustafa Paşa da İstanbul'da idam edilmiş Gebze'de defnedilmiştir.¹³

5- *Fatma Sultan*, Antlaya sancak beyi Damat Mustafa Paşa ile evliyken, kendi isteği ile onu boşamış, daha sonra Dukakinzâde Damat Gazi Ahmet Paşa ile evlenmiştir.¹⁴

6 M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1985, TTK, s. 31-34.

7 Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar Türkiye (1074-1990)*, C. II, Ankara 1996, KB, s. 157-160.

8 Ali Birinci, *Müverrih-i Mâderzâdın Fülânâmesi*, İstanbul 1994, 87 s. Emek Matbaacılık.

9 Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, s. 157.

10 Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, s.157-158.

11 Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, 158.

12 Fülân ağasının bir isim olmadığını bunun isim yerine kitabın yazarının tercih ettiği bir isimlendirme olarak kullanıldığını hatırlatalım.

13 Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, s.159.

14 Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, 159.

6- *Devlet-şahî Sultan*, kısaca *Şah Sultan* diye tanınır. Meşhur Asafnâme müellifi vezir Lütfi Paşa ile evlenmiştir.¹⁵

Bu eserlerde bahse konu çocuklar isim isim zikredilmektedir. Bunların haricinde konu ile ilgili daha fazla bilgi olabileceğini düşündüren çalışmalar ise ansiklopedi maddesi olarak hazırlanan biyografiler¹⁶ ile hususen Yavuz Sultan Selim'i ele alan akademik ve ciddi en geniş monografik eserler olan, Selâhattin Tansel ve Feridun Emecen'e ait "*Yavuz Sultan Selim*" adlı iki ayrı kitaptır.¹⁷

Bunlardan Şinasi Altundağ'ın Milli Eğitim Bakanlığı *İslam Ansiklopedisi'ndeki Selim I* maddesi ile Tansel'in kitabında ele alınan konularla ilgili ne yazık ki tek satır bilgi yoktur.

Feridun Emecen tarafından kaleme alınan *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'ndeki Selim I* maddesi ile *Yavuz Sultan Selim* adlı kitabta ise hususi bir başlık açılmamış herhangi bir dipnot ve kaynak gösterilmeden eserin yazının ve sonunda konu ile ilgili şu bilgi verilmiştir: "(Yavuz Sultan Selim'in) Adı bilinen tek hanımı Hafsa Sultan'dır. Ayrıca Ayşe Hatun isimli birinden daha söz edilir. Kızları Beyhan Sultan (Ferhad Paşa'nın zevcesi), Fatma Sultan (Kara Ahmed Paşa ve sonra Hadım İbrâhim Paşa'nın zevcesi), Hafsa Sultan (İskender Paşa'nın zevcesi), Hatice Sultan (Makbul İbrâhim Paşa'nın zevcesi), Şah Sultan (Lütfi Paşa'nın zevcesi), Hanım Hatun'dur (Çoban Mustafa Paşa'nın zevcesi)."¹⁸

Çoban Mustafa Paşa'nın eşinin adı ile ilgili karışıklığa örnek olmak üzere Çoban Mustafa Paşa'ya ait iki külliye üzerine yapılan araştırma ve incelemedeki konu ile ilgili iki farklı bilgiyi örnek olarak vermek mümkündür.

İlk örneğimiz aynı ansiklopedi de yani TDVİA'daki Çoban Mustafa Paşa Külliyesi madde başlıklı yazıdır. Burada, "*Çoban Mustafa Paşa Külliyesi, Gebze'de XVI. yüzyıl kaynaklarının Mimar Sinan'a ait olduğunu yazdıkları Külliye'yi, Yavuz Sultan Selim'in kızlarından Hafsa Sultan'la evli olan Çoban Mustafa Paşa (ö. 935/1529) yaptırmış...*"¹⁹ denilmektedir. İkinci örnek yine Çoban Mustafa'nın Eskişehir'deki Külliyesi üzerine yapılan çalışmada geçmektedir. Burada da "*Külliye'nin Banisi olan Çoban Mustafa Paşa bir Osmanlı veziridir. Sadrazam Piri Mehmet Paşa tarafından yetiştirilmiştir. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman zamanlarında ikinci vezirlik, kapıcılık yapmış ve Anadolu Beylerbeyi olmuştur. Yavuz Selim'in 1517'deki Mısır seferinde Anadolu Beylerbeyi olarak sağ kolda yer almıştır. Mustafa Paşa aynı zamanda Yavuz Sultan Selim'in kızı Sultan Hanım Hatun'un eşidir...*"²⁰ denilmektedir.

Aynı konu üzerinde sahasının el kitabı hükmünde olan Metin Sözen ve diğerlerinin, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, üzerine yapılan geniş bir çalışmada eserleri bahsinde Çoban Mustafa'dan bahsederken onun, "*1521 yılında ikinci vezirliğe, 1522'de de Mısır Beylerbeyliğine getirildiği görülür. Kanuni'nin kızkardeşi Hafsa Sultan ile evli bulunan Çoban Mustafa Paşa'nın beş*

15 Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, 159-160.

16 Şinasi Altundağ, "Selim I", *MEB İA, Cilt 10*, s. 423-434; Feridun Emecen, "Selim I", *TDV İA, Cilt 36 (2009)*, s.407-414.

17 Selâhattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 2016, TTK, Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, İstanbul 2016, Kapı Yay.

18 Emecen, *Selim I*, s. 414; Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, S. 395

19 Köksal Seyhan, "Çoban Mustafa Paşa Külliyesi", *TDV İA, Cilt 8 (1993)*, s. 351-354.

20 Erol Altınşapan-Mehmet Mahur Tulum, "Eskişehir Kurşunlu Cami Kitabesinin Tarihlendirilmesi Üzerine Son Tespit", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 23, Mart 2016, s. 1-6

ay sonra Mısır'dan döndüğü 1529'daki Viyana seferine gitmeden öldüğü anlaşılmaktadır." demektedir.²¹

Ortaya çıkan bu farklılığı, çalışmaların mahiyeti ve gayesi itibarıyla, bir noksanlık veya kusur olarak değerlendirmek doğru olmayabilir. Ancak kaynaklardaki çelişkiye ve bunları kullanırken gösterilecek dikkate işaret etmesi bakımından önemlidir.

Konuyu sonuca bağlamak açısından aslında yukarıda zikrettiğimiz yayınların bir çoğunun da kullandığı M.Tayyip Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livası* adlı eserindeki kayıtlar yeterli ve gerekli bilgileri vermektedir.²² Eserde Çoban Mustafa'nın mülk ve vakıflarına dair eserine aldığı vakıf ve tahrir kayıtlarında, eşinin adının zikredildiği kayıtlara da tesadüf edilmektedir.²³ Bu kayıtlar şöyledir:

ملك سلطان زاده سلطان خاتم خاتون
قریه قره باغ تابع چرمن

Resim 2: Tahrir kaydı 1

"Mülk-i Sultanzâde Hanım Hatun, karye-i Karabağ tâbi-i Çirmen"²⁴

مزرعة الادرهسي تابع چرمن ملك حضرت مصطفی پاشا صوغری قشلاسی... الادرهسي سنوری
بیان ادر... ملك سلطان زاده سلطان خاتم خاتون قریه قره باغك عموما حدی وسنوری...

Resim 3: Tahrir kaydı 2

"Mezraa-i Aladeresi tâbi-i Çirmen mülk-i Hazret-i Mustafa Paşa Susığırı Kışlası... Aladeresi sınırını beyân eder... Mülk-i Sultanzâde Sultan Hanım Hatun karye-i Karabağ'ın umûmen haddi ve sınırı..."²⁵

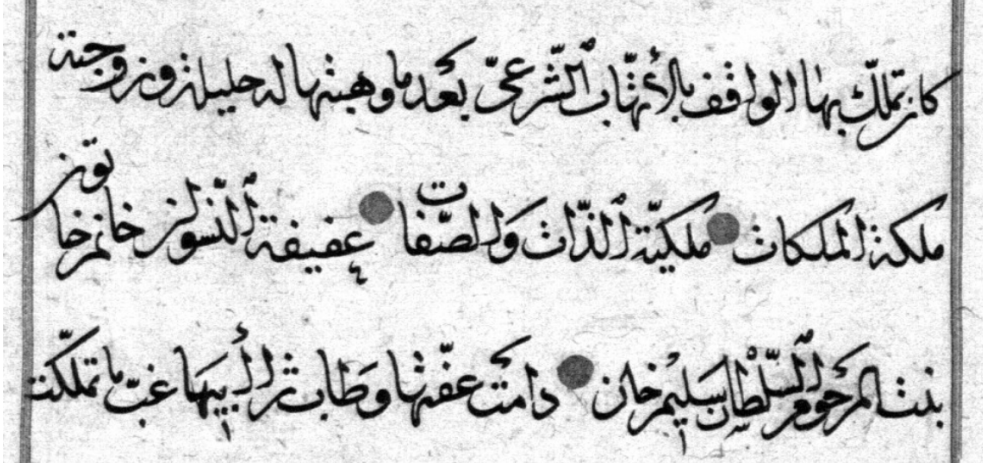
21 Metin Sözen, Rüçhan Arık vd, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1975, İşbankası yay, s. 164.

22 Bu eserden istifadeyle Çoban Mustafa üzerine yapılan çalışmaya en iyi örnek Fatih Müderrisoğlu, "Bâni Çoban Mustafa Paşa ve Bir Osmanlı Şehri Gebze", *Vakıflar Dergisi*, 25 (1995) 67-124, künyeli çalışmadır.

23 M. Tayyip Gökbilgin, *XV-XVI Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsi Vakıflar Mülkler Mukataalar*, İstanbul 1952, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak., s. 515-525.

24 Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livası*, s. 515.

25 Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livası*, s. 517.

Resim 4: Vakfiyenin orijinal kaydı²⁶

«... بعدما وهبها له حليمة و زوجته ملكة الملكات ... عفيفة النسوان خاتم خاتون بنت المرحوم السلطان سليم خان دامت عفتها... اوائل شهر رجب سنة اثنين وثلثين وتسعمائة»

Resim 5: Vakfiyenin M. T. Gökbilgin'deki hali

“... ve ba'dema vehebethelehu haliletun ve zevcetuhu meliketü'l-melekâti (melekiyyetü'z-zât ve's-sifât)” afifetün-nisvân Hanım Hatun binti'l-merhûm es-Sultan Selim Han -dâmet iffetuha- ... evâilî şehri Receb sene isneyn ve selâsîn ve tis'ami'e²⁷ (... Bundan sonra (melek zat ve sıfatlı) melikeler melikesi, kadınların en iffetlisi merhûm sultan Selim Han kızı Hanım Hatun -Allah onun iffetini dâim eylesin- ona (Çoban Mustafa Paşa'ya) o mülkü hibe eyledi. Recep ayının başları sene 932 -Nisan 1526)

Bu kayıtların ilk ikisi tapu-tahrir kaydıdır. Bu kayıtlardaki ifadelerde geçen Sultanzâde Sultan Hanım Hatun biçimindeki kullanılışın sebebi kanâatimizce baba adı veya padişahın adı zikredilmediği için sultanzâde şeklinde bir ifade tercih edilmiştir. Halbuki vakıf kaydı olan üçüncü kayıttaki Hanım Hatun binti'l-merhûm es-Sultan Selim Han ifadesinde bu ibare yani Sultanzâde sözü yer almamaktadır.

Şu halde vakfiyelerde geçen isimler, adetâ bir hüviyet veya kimlik kaydı muamelesi arzeden resmi sicil kayıtları gibidir. Bu bakımdan vakfiyede geçen adların gerçek adlar olduğunu kabul etmek gerekir. Netice olarak Çoban Mustafa Paşa'nın eşi olan Yavuz Sultan Selim'in kızının adının Hanım Sultan olduğunu kabul etmek gerekir.

26 Topkapı Sarayı Müzesi No 7003. Vakfiyenin orijinalini temini eden Prof. Dr. Feridun Emecen'e ve vakfiyenin çözümlenmesinde yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. İsmail Hakkı Mercan ve Arif Şafak'a hususi teşekkür borçluyum.

27 Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livası*, s. 525.

Parentez içindeki bu ifadeyi M. Tayyip Gökbilgin vermemiş.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, Ahmed, *İslam Hukukunda Kölelik-Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem*, İstanbul 1995, OSAV.
- Iderson, Anthony Dolphin, (Terc. Şerafettin Severcan), *Bütün Yönleriyle Osmanlı Hanedanı*, İstanbul 1998, Yenişafak-İz Yay. (Kitabın orijinali, *The Structure of Ottoman Dynasty*, Oxford-London 1956).
- Altınsapan, Erol -Tulum, Mehmet Mahur, "Eskişehir Kurşunlu Cami Kitabesinin Tarihlendirilmesi Üzerine Son Tespit", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 23, Mart 2016, s. 1-6
- Altındağ, Şinasi, "Selim I", *MEBİA*, Cilt 10, s. 423-434.
- Birinci, Ali, *Müverrih-i Mâderzâdın Fülânnâmesi*, İstanbul 1994, Emek Matbaacılık.
- (Çoban) Mustafa Paşa Vakfıyesi: *Topkapı Sarayı Müzesi No 7003*
- Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Konolojisi*, İstanbul 2011, Doğu Kütüphanesi.
- Emecen, Feridun, "Selim I", *TDVİA*, Cilt 36 (2009), s.407-414.
- Emecen, Feridun, *Yavuz Sultan Selim*, İstanbul 2016, Kapı Yay.
- Gökbilgin, M. Tayyip, *XV-XVI Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı Vakıflar Mülkler Mukataalar*, İstanbul 1952, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak.
- Köksal Seyhan, "Çoban Mustafa Paşa Külliyesi", *TDVİA*, Cilt 8 (1993), s. 351-354.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî (Osmanlı Ünlüleri)*, (Haz. Nuri Akbayar, Aktaran, Seyit Ali Kahraman), İstanbul 1996, C. 4.
- Müderrişoğlu, Fatih, "Bâni Çoban Mustafa Paşa ve Bir Osmanlı Şehri Gebze", *Vakıflar Dergisi*, 25 (1995).
- Uluçay, Çağatay, *Harem II*, Ankara 1985, TTK.
- Uluçay, M. Çağatay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1985, TTK.
- Öztuna, Yılmaz, *Devletler ve Hanedanlar Türkiye (1074-1990)*, C. II, Ankara 1996, KB.
- Sözen, Metin-Arık, Rüçhan vd, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1975, İşbankası yay.
- Tansel, Selâhattin, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 2016, TTK.